

УДК: 342.9: 347.73

БАЛАНЮК Н.Ю., здобувач наукового ступеню кандидата юридичних наук,
Національний університет державної податкової служби України

НЕДЕРЖАВНІ ПЕНСІЙНІ ФОНДИ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** В роботі розглянуті причини низького рівня інформаційно-правової роботи в сфері додаткового недержавного пенсійного забезпечення, надані пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази в даній галузі.*

***Ключові слова:** недержавні пенсійні фонди, інформаційно-правове забезпечення, учасники фондів, Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення”.*

***Аннотация.** В работе рассмотрены причины низкого уровня информационно-правовой работы в области дополнительного негосударственного пенсионного обеспечения, предложены пути по усовершенствованию нормативно-правовой базы в данной сфере.*

***Ключевые слова:** негосударственные пенсионные фонды, информационно-правовое обеспечение, участники фондов, Закон Украины “О негосударственном пенсионном обеспечении”.*

***Summary.** In this work the reasons for the low level of information-legal work in the field of supplementary private pension fund participants, and provided suggestions for improving the normative-legal framework in this field.*

***Keywords:** unstate pension funds, informatively-legal providing, participants of funds, Law of Ukraine “About the unstate pension providing”.*

Постановка проблеми. На сьогодні “друге життя” недержавним пенсійним фондам надає нещодавно прийнятий Закон України “Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи України”, в якому передбачається формування другого рівня пенсійного забезпечення (накопичувальний рівень) через залучення недержавних пенсійних фондів [1]. Однак основним законодавчим актом, що забезпечив старт діяльності українських недержавних пенсійних фондів в суто правовому полі, став Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 09.07.03 р. (далі – Закон), що набув чинності з 01.01.04 р. [2]. Отже, майже 8 років минуло від дня офіційного опублікування Закону, а досі питання інформаційно-правового забезпечення учасників недержавного пенсійного страхування підтверджують необхідність дослідження норм законодавства в контексті розширення прав суб’єктів недержавного пенсійного забезпечення та розробки пропозицій щодо вдосконалення Закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інформаційно-правового забезпечення учасників недержавного пенсійного забезпечення не дістали окремого висвітлення, в принципі, в наукових працях вітчизняних науковців, хоча наявна теоретична база складається із праць вітчизняних та зарубіжних вчених-правників та вчених-економістів, що присвячені публічно-правовим питанням функціонування недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) (В.В. Басов, В.М. Бутузов, Ю.В. Вітка, Л.К. Воронова, В.В. Гордієнко, Б.О. Зайчук, М.В. Лазебна, О.Г. Морозов, А.А. Нечай, А.З. Остапович, М.М. Папієв, І.А. Шамрай, В. Берг, А. Вагнер, Е. Девіс, Г. Кларк, В. Роїк, С. Фішер).

Мета роботи. На засадах здійсненого аналізу правових джерел [1 – 2; 4; 5], а також їх застосування на практиці, з’ясувати причини низького рівня інформаційно-правової роботи в сфері додаткового недержавного пенсійного забезпечення, а також надати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази в даній галузі.

Виклад основного матеріалу. Прискорення процесу реформування пенсійної системи України, низький рівень пенсійного забезпечення населення, інфляційні процеси в економіці гальмують підвищення довіри з боку суб’єктів підприємницької діяльності та громадян до системи недержавного пенсійного забезпечення [3]. На нашу думку, крім посилення інвестиційної політики, що безпосередньо впливає на стан захисту коштів учасників, слід на законодавчому рівні розширити права потенційних учасників недержавного пенсійного забезпечення в сфері підвищення рівня обізнаності про механізм функціонування НПФ, а також доступу до власної інформації, що зберігається в системі, адже, на нашу думку, в законодавстві існують прогалини з інформаційно-правових питань суб’єктів недержавного пенсійного забезпечення, що, в свою чергу, послаблює мотиваційний важіль вступу потенційного клієнта до системи.

Відповідно до ст. 34 Конституції України: “Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір” [4].

Згідно ст. 3 Закону України “Про інформацію” № 2657-ХІІ від 02.12.92 р. зі змінами та доповненнями “основними напрямками державної інформаційної політики є:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб’єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації” [5].

Звідси випливає:

- реалізація конституційних прав осіб на режим доступу до персональних даних інформації про громадян та їх спільності (організації) за умов інформатизації державних органів управління;

- формування і використання національних інформаційних ресурсів, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, поширення та надання споживачам інформації.

Справа в тому, що більшість населення не має конкретного уявлення про роботу фінансових ринків в Україні, і, як результат, не знає, якому фонду віддати перевагу.

На сьогодні загальний розподіл недержавних пенсійних фондів по регіонах України залишається відносно сталим, найбільша кількість пенсійних фондів розміщена в м. Києві – 34 з 54. Решту розміщено таким чином: сім у Дніпропетровській області, три у м. Харкові, дві у Донецькій області, три у м. Львові, по одному пенсійному фонду розміщено у м. Сімферополі, м. Сумах, м. Івано-Франківську, м. Черкасах, м. Херсоні.

До Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 85 недержавних пенсійних фондів, з них 68 – відкритих, вісім корпоративних і дев’ять професійних недержавних пенсійних фондів [6]. Через це важливого значення в наш час набуває забезпечення регулятивним органом достовірною і точною інформацією про діяльність недержавних пенсійних фондів. Одночасно, на нашу думку, дуже важливим є гарантування того, щоб організації, які реалізують послуги з пенсійного забезпечення, мали належну підготовку для правдивого пропонування їх клієнтам і надання відповіді на пов’язані з цим запитання. Це означає, що до них не повинні, а просто зобов’язані ставитися ліцензійні вимоги, а, в свою чергу, регулятивний орган набуває повноважень для застосування дисциплінарних стягнень до організацій, які вдаються до нечесної маркетингової діяльності. Додатково регулятивний орган має заборонити рекламну діяльність, що надає перекохану або оманливу інформацію, і встановити певні межі у використанні заохочувальних методів для переманювання учасників з одного фонду в інший. Наприклад, в Чилі щорічно майже третина учасників змінює свій пенсійний

фонд, це, в свою чергу, підштовхує до зростання адміністративних витрат і не дає жодних переваг учасникам.

Розглянемо детальніше деякі норми Закону [2]. Відповідно до п. 2 ст. 25 Закону рада фонду НПФ вимагає від адміністратора відкривати індивідуальні пенсійні рахунки (далі – ІПР) для учасників пенсійного фонду протягом трьох робочих днів після підписання пенсійного контракту [2, ст. 25]. В системі персоніфікованого обліку учасників обов’язково повинна міститись наступна інформація: про кожного учасника фонду; про вкладників пенсійного фонду; про пенсійні схеми; про надходження пенсійних внесків; про пенсійні схеми; про участь у розподіленні інвестиційного доходу (збитків); про пенсійні виплати. Адміністратор зобов’язаний один раз на рік надати кожному учаснику пенсійного фонду виписку з ІПР такого учасника згідно встановленої Нацкомфінпослуг форми, а також видавати виписки з ІПР на письмовий запит ради за незначну плату.

Облік доходу (збитку), а також його розподіл між учасниками й вкладниками пенсійного фонду адміністратор має здійснювати не рідше одного разу на місяць. Інформація по індивідуальному пенсійному рахунку учасника повинна зберігатися адміністратором не тільки в паперовому вигляді, але й обов’язково на електронних носіях системи.

Тепер розглянемо ст. 7 Закону “Учасники та вкладники недержавного пенсійного фонду” [2]. На нашу думку, дана стаття є дещо стислою, так як спочатку в ній дається визначення поняттю “учасник” та “вкладник” НПФ, хто може бути ним, надалі надається стисла інформація про індивідуальні пенсійні рахунки, а щодо умов та порядку недержавного пенсійного забезпечення учасників та вкладників НПФ, норма робить посилання на статут, в тому числі пенсійну схему, що має міститися в статуті. Виходить, визначати права та обов’язки учасників та вкладників НПФ законодавство відписує до рівня статуту, а отже, покладає на засновників фондів, що носить достатньо суб’єктивний характер.

Ст. 9 Закону [2] роз’яснює: “Пенсійний фонд діє на підставі статуту, який повинен відповідати вимогам цього Закону. Статут пенсійного фонду, а також зміни до нього, затверджуються засновником (зборами засновників)”. Крім того, п.п. 6 п. 3 даної статті вказує на те, що статут має містити в собі: “права та обов’язки фонду, його засновника (засновників), роботодавців-платників, вкладників, учасників, а також порядок їх реалізації і виконання”. Надалі, права та обов’язки вкладників та учасників у Законі чітко майже не прописуються.

З усього вищевикладеного, є підстави зробити висновок: Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” не в достатньому обсязі висвітлює питання інформаційно-правового забезпечення учасників недержавних пенсійних фондів, що, в свою чергу, робить достатньо уразливим становище українських вкладників. Прийняття Закону України “Про недержавні пенсійні фонди”, проект якого (зверніть увагу!) ще з 1999 року стоїть на розгляді у Верховній Раді, надало б значні можливості у розширенні прав учасників ринку недержавного пенсійного забезпечення в інформаційному полі [7].

Пропонується внести наступні положення у норми Закону щодо порядку надання інформації учаснику фонду:

1. У разі смерті учасника фонду особі, яка має право на отримання належної їй суми пенсійних коштів, безоплатно надається інформація про стан індивідуального пенсійного рахунку учасника фонду на день смерті учасника фонду.

2. Виписка з індивідуального пенсійного рахунку учасника фонду обов’язково має містити дані по пенсійному забезпеченню:

- розмір накопиченої суми на індивідуальному пенсійному рахунку – загальний та по видам пенсійних схем;
- розмір надходжень пенсійних внесків – загальний, по видам пенсійних схем та по вкладникам – особисті внески учасника, внески роботодавця-вкладника або інших вкладників;
- розмір розподіленого прибутку (збитку) від інвестування пенсійних активів;
- розмір відрахувань та утримань від пенсійних активів;
- інші дані, що відповідають вимогам Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

3. Обов’язкова інформація, що надається адміністратором фонду отримувачу пенсії на визначений строк, на початок кожного фінансового року має містити:

- суму пенсійних коштів, яка обліковується на індивідуальному пенсійному рахунку отримувача пенсії станом на початок звітного фінансового року, сплачені протягом цього року пенсійні внески та розподілений інвестиційний прибуток (збиток);
- загальний обсяг і розмір щомісячних виплат та залишку на індивідуальному пенсійному рахунку (у разі здійснення пенсійної виплати);
- суму вартості послуг, сплаченого протягом попереднього (звітного) фінансового року.

4. Інформація про рішення зборів засновників з питань порядку денного, в тому числі прийняті шляхом опитування, доводиться до відома всіх учасників та вкладників пенсійного фонду шляхом публікації в офіційному виданні з переліку питань, визначених Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України, або іншим способом, передбаченим Законодавством України, протягом 15 календарних днів від дати прийняття рішень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними передумовами подальшого ефективного розвитку недержавних пенсійних фондів є: внесення змін до законів України “Про недержавне пенсійне забезпечення” та “Про недержавні пенсійні фонди”, підвищення якості життя населення країни, відновлення довіри потенційних клієнтів до діяльності фінансових інститутів за допомогою комплексних інформаційно-технічних заходів, що покликані віднайти себе у відповідних законодавчих актах.

Використана література

1. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи України : Закон України від 08.07.11 р. № 3668-VI : із змінами та доп. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 12 – 13. – Ст. 82.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.03 р. № 1057-IV : із змінами та доп. від 15.12.05 р. № 3201-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 13. – С.110.
3. Титаренко В. Адміністратор недержавних пенсійних фондів / Пенсійний капітал, 2005. – Режим доступу : [//www.pension-capital.com.ua/cgi-bin/val.sh?v=0&p=p1210](http://www.pension-capital.com.ua/cgi-bin/val.sh?v=0&p=p1210)
4. Конституція України від 28.06.96 р. № 254 к/96-ВР : із змінами та доп. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. Ст. 141.
5. Про інформацію : Закон України № 2657-XII від 02.12.92 р. : із змінами та доп. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
6. Режим доступу : [//www.uaib.com/analituaib/analit_npf/](http://www.uaib.com/analituaib/analit_npf/)
7. Про недержавні пенсійні фонди : проект Закону України : Постанова Верховної Ради України від 10.09.99 р. №1031-XIV.